

Mladi fizik.

Piše J. N.

VII.

Govorito ste že slišali od deda, da imajo v Ameriki take stroje, ki vržejo vanje od ene strani živega prešiča in ki padajo iz njih od druge strani že pečene kranjske klobase. Na tak stroj so se najbrže spomnili naši vojaki, ko so slišali o električnem stroju, ki ga imam doma. Radovednost jih je gnala na dvorišče, kjer so čakali pod mojim oknom. Zijali so gor, kakor bi jim res imele prileteti zdaj pa zdaj klobase v usta. Razume se, da so le sline požirali. Slavko pa je pri meni ves navdušen vrtel stroj, da so krasne svetle iskre skakale in pokale kakor bi šlo za stavo; druga je hotela prekositi drugo v lepoti in v sili.

„Ali slišiš, kako poka? Kakor bi streljali s kapselni!“ reče eden pod oknom.

„Da, pa kak stroj je to?“ vpraša radovedno drugi.

„Kak stroj hočeš da je? Navaden bič je; z njim pokajo,“ je pojasnjeval Petrček, ki se je že bal, da bi se začeli vojaki bolj zanimati za stroj nego za vojaške stvari.

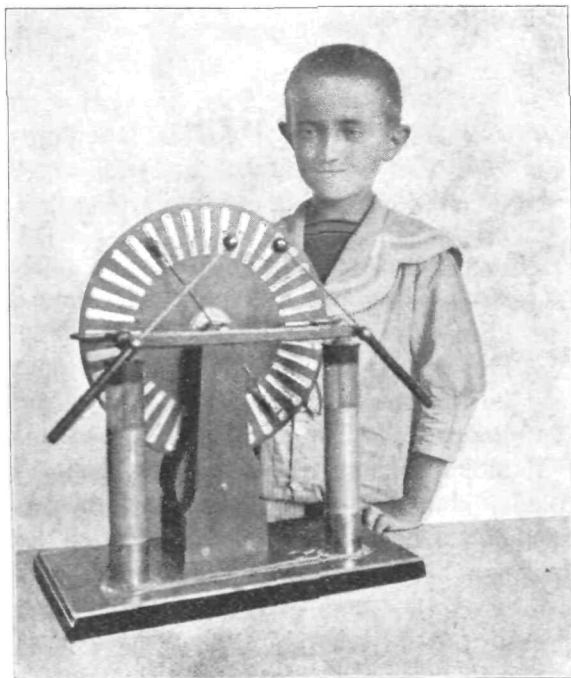
„To pa že ni res,“ je posegel Janko vmes. Slavko mi je pravil, da imajo zgoraj tak stroj, ki proizvaja nekaj takega, kar nam je hotel tistikrat pokazati in ki se kliče elektrika. Ta elektrika najbrže tako poka.“

„Beži, beži,“ ga zaničljivo zavrne Petrček, „kakor nas je mislil tistikrat za norca imeti, tako nas hoče danes, ker smo ga usmrtili.“

„Beži ti, ki se sam imaš za norca s svojo vojaščino! Zakričiš: „Pok!“ in misliš, da si že koga ubil.“ S tem je prišel Petrčku do živega, in sprijela bi se bila, da ni posegel Lukec vmes. Ta je vse skupaj osmešil in s tem provzročil, da so se razšli.

Slavko, ki je vse to slišal, mi reče, da je Janko pametnejši od vsakega drugega in da ga sedaj, ko se je z drugimi sprl, lahko povabimo. In zagledal se je v stroj. Kar strmel je v črni trdogumijevi plošči, ki so se na nji lesketali štanijolovi listki. Ko je jel vrteti plošči eno proti drugi, se je začelo med njima šumenje, kakor bi padala sodra. Šumelo je bolj in bolj, dokler ni nastala iskra med dvema kroglama, nakar je šumenje prenehalo, da je začelo iznova.

„Rekli ste, da se zbira na eni krogli pozitivna elektrika, na drugi pa negativna. Kako pa pride elektrika nanje?“ me vpraša Slavko, ko je vse dele stroja natanko pregledal.

„Kako pride nanje? No, po palicah, ki so na njih pritrjene krogle, na palice pa od plošč skozi ta dva glavnika. Saj sem ti že pravil, da postaneta plošči električni, ko se sučeta, in sicer postaneta na desni, kjer ju oklepa en glavnik, pozitivno, na drugi, kjer ju oklepa drugi, pa negativno električni. Zaraditega se nabere na vsaki krogli drugovrstna elektrika.“

Mislil sem, da se bo s tem zadovoljil, pa sem se zmotil.

„Da postaneta plošči električni, se mi ne zdi čudno, ker se tereta ob čopičih, tudi si lahko predstavljam, da nastane na enem delu le pozitivna, na drugem le negativna elektrika, saj se razdeli tako elektrika tudi v palicah, ko jim približamo kako električno telo, da pa gre elektrika skozi glavnika na kroglice, tega ne morem razumeti. Saj se glavnika niti ne dotikata plošč.“

Ko je končal, me je pogledal, kakor bi hotel reči, da sem mu povedal vse, kar je že sam znal, in zamolčal, kar bi bil rad zvedel. To napako sem moral popraviti, zato sem mu rekel, naj si še enkrat ogleda glavnika.

„Vidiš, kako ostre zobe imata?“ sem ga opozoril. „Skozi ostre zobe ali osti pa rada uhaja električka. O tem te hočem kmalu prepričati.“

Na vsako kroglo sem pritržil šivanko. Slavko je močno gonil stroj, a iskre se niso hotele pokazati, dokler nisem odstranil šivank. Da bi se Slavko še bolj prepričal, da uhaja električka skozi osti, sem ponovil poizkus v temi.

„Oh, kako lepo!“ je zaklical Slavko, ko je videl, da migljajo žareči vijoličasti šopki na različnih delih stroja na koncu ene osti. Približal jim je roko, in kakor bi čutili, so se nagnili k nji in jo rahlo osipali. Igral se je nekaj časa z njimi, a kmalu je imel pripravljeno novo vprašanje, ko je opazil, da se na eni osti le noče pojaviti žareč šopek.

„Kako je to, da se nahaja tam le žareča točka?“

„Ker uhaja iz tiste osti negativna električka,“ sem mu pojasnil in dokazal z elektroskopom, da so pozitivno električni vsi oni deli stroja, ki se na njih pojavljajo žareči šopki.

„Sedaj, ko si se prepričal, da uhaja električka skozi osti, si lahko predstavljaš, kako postane neelektrična krogla z ostjo pozitivno električna, ako približamo njeni osti drugo pozitivno električno telo. To razdvaja elektriki v krogli; pozitivno elektriko odbija, negativno pa privlačuje skozi ost k sebi, dokler ne postane popolnoma neelektrična. Na ta način postane krogla pozitivno električna, kar izgleda kakor bi ost vsrkavala elektriko bližnjega telesa. In tudi pravijo navadno, da vsrkavajo osti elektriko. Glavniki pri stroju jo tudi vsrkavajo in odvajajo na krogli. Tu se elektriki kopičita, ker druga drugo privlačuje. Kopičita se pa le toliko časa, dokler ju privlačna sila ne združi skozi zrak. Ko se to zgodi, zabliskne in počí.“

Slavko ni imel več časa, da bi me še kaj vprašal, ker so ga poklicali domov. Preden pa je odšel, je zavrtel stroj še parkrat prav pošteno in se zagledal vanj, kakor se zagleda mati v ljubljenega otroka, ko ga mora zapustiti.

